

DEĞİŞİK BİR NA'T ÖRNEĞİ: FEYZÎ-İ KEFEVÎ'NİN MÜSTEZÂD KASİDESİ

A Different Example of "Na't" Genre: The "Müstezad Kaside" of Feyzi- Kefevi

Un éloge particulier du prophète (na't): La Qasida de Feyzî-i Kefevî

Muvaffak EFLATUN*

ÖZET

Na'tlar divan şiirinin lirik ve çok ilgi görmüş türlerindedir. Onları müstezat kaside gibi farklı özelliklere sahip bir nazım şekliyle birleştiren şâirler ise oldukça nadirdir. Feyzî-i Kefevî bunu başaran bir şâirdir. Bu makalede, XVII.yüzyıl Kırım şâirlerinden Feyzî-i Kefevî'nin hayatı ve eserlerinden bahsedilmiş, değişik bir na't örneği olan müstezad kasidesi değerlendirilerek, metin hâlinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Na't, Müstezâd Kaside, Feyzî-i Kefevî

ABSTRACT

Na'ts are lyric and most interested kinds of divan poetry. Poets who combines those in the poetry form porsessed different feature like müstezad kaside, are rather rare. Feyzî-i Kefevî is a poet who succed this.This article is about life and works of Feyzî-i Kefevî who is less known poet from Kırım. As an original example of Na't Müstezâd Kaside is examined and given its text.

Key Words

Na't, Müstezâd Kaside, Feyzî-i Kefevî

Bu yazıda XVII. yüzyıl şâirlerinden Feyzî-i Kefevî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durularak, şâirin değişik bir na't örneği olan müstezâd kasidesinin metni verilecektir.

Bilindiği gibi Türk Edebiyatında en fazla ilgi görmüş türlerden biri olan na'tlar; peygamberler, Hz. Muhammed'in yakınları, dört halife ve İslâm büyükleri hakkında da yazılmış olmakla birlikte, en fazla Hz. Peygambere duyulan muhabbeti dile getirmek ve onu övmek için kaleme alınmıştır¹.

Edebiyat teorisiyle ilgili kitaplardaki yaygın kanaatin aksine bütün nazım şekillerinde yazılan müstezâd, muhteva olarak da çeşitlilik arz eder. Şiirlerin uzun mısralarına kısa mısralar eklene-

rek oluşturulan müstezâd, divan şâirinin serbestlik arama arzusunun bir tezahürüdür. Müstezâdın bütün nazım şekillerini kapsayan özelliği şâirlerin geniş sahalarda kalem oynatmasına yol açmıştır².

Çalışmamıza konu olan müstezâd kasidenin şâiri Feyzî-i Kefevî, Kırım'ın Kefe şehrinde doğmuştur³. Asıl ismi Mehmed Feyzullah'tır. Haydar isimli birinin oğludur. Şiirlerinde "Feyzî" mahlasını kullanmıştır. Ailesiyle ilgili pek fazla bilgimiz yoktur⁴.

Feyzî tahsilini Kefe ve İstanbul'da tamamlamış, ömrünün büyük kısmını Kefe'de müderrislik, vaizlik yaparak geçirmiştir⁵. Bu arada tasavvufa meyletmiş, Halvetî tarikatına girerek tarîkatta

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi

şeyhliğe kadar yükselmiştir⁶. Hayatının son demlerinde yeniden İstanbul'a gelerek 1023/1614 tarihinde burada vefat etmiştir⁷.

Feyzî'nin şu anki bilgilerimize göre dinî, tasavvufî ve edebî içerikli yedi eseri mevcuttur. Bu eserlerden en önemlisi divanıdır. Divanında 536 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 15'i kaside, 7'si tahmis, 13'ü müseddes, 6'sı terkîb-bend, 3'ü tercî-bend, 409'u gazel, 8'i nazm, 36'sı kıt'a, 38'i matla'dır. Nasihat başlıklı şiiri ise divan edebiyatı nazım şekillerinin dışındadır. Feyzî, divanında yaşadığı bölge olan Kırım ve Kefe ile ilgili unsurlara yer verir. Özellikle Osmanlı'nın Kırım bölgesinde yapılan çeşme, cami ve evlere; buradaki tayinlere, doğumlara ve sünnet merasimlerine tarihler düşürdüğü görülmektedir. Kırım hanı Gazi Bora Giray (ö.1608) hakkında yazdığı şiirler dikkat çekicidir. Feyzî, Gazi Giray'a medhiye muhtevalı 6 kaside, 1 müseddes, 1 tercî-bend, 1 gazel yazmış ve onun vefatına bir tarih düşürmüştür⁸.

Feyzî'nin divanı dışındaki eserleri kısaca şu şekilde tanıtabiliriz:

Nusretü'd-Dâir: Mensur bir eserdir, devrin tasavvuf tartışmalarına Feyzî'nin yaklaşımı eserin ana eksenini çizer⁹.

Kırk Hadis Tercümesi: Eser on beş değişik kalıpta, kırk kıt'a hâlinde; din, sosyal hayat ve ahlâk muhtevalı hadislerin tercümelerinden meydana gelmiştir¹⁰.

Ravzatü'l-İbâd: Feyzî'nin yazdığı diğer kırk hadis tercümesidir. Bir önceki hadis tercümesine göre daha kapsamlıdır. Mesnevi nazım şekliyle Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün vezninde yazılmıştır¹¹.

Risâle fi Hakkı'l-Hamr: Eser içkinin zararlarından bahseder. 1608 senesinde

kaleme alınmıştır¹².

Rûhu'n-Nüfûs: Eser 1610 yılında yazılmıştır. İmâmiye, peygamberlik, peygamberlerin özellikleriyle ilgili değişik konularda Feyzî'nin görüşlerinden oluşmaktadır¹³.

Hadâyiku'l-Ahyâr fi Hakâyıki'l-Ahbâr: Mensur ve mev'iza nitelikli bir eserdir. Hadîka adı verilen 128 bölümden meydana gelmektedir¹⁴.

Hüseyin Ayvansarâyî'nin Eş'arnâme-i Müstezâd¹⁵ adlı eserinde yanlışlıkla Şeyh Hasan Feyzî (ö.1102/1689)'ye atfedilen müstezâd kaside, Feyzî-i Kefevî'nin Ravzatü'l-İbâd adlı eserinin 7b-9a varaklarında bulunmakta olup, eski Türk edebiyatı nazım şekilleri açısından değişik bir yapı arz etmektedir. Bu farklılık müstezâdın şekil ve muhteva özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bilhassa müstezâd kaside örneğine edebiyatımızda pek fazla rastlanmaz. Feyzî'nin manzumesi bu yönüyle dikkat çekicidir. Ayrıca Feyzî müstezâd kaside gibi zor bir nazım şeklini na't gibi lirik bir türle birleştirerek işleyen ender şâirlerdendir. Feyzî-i Kefevî'nin müstezâd kasidesi aruzun Mefûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün kalıbıyla yazılmış olup toplam 25 beyitten meydana gelmiştir. Kafiye örgüsü Ab Ab Cx Ab Dx Ab şeklindedir. Uzun mısralar tam, kısa mısralar ise zengin kafiyelidir.

Müstezâd kasidenin muhtevasında ise diğer na'tlarda görüldüğü gibi Hz. Peygamber övülmekte onun; zehirli kuzunun konuşması, ayı parmağıyla ikiye bölmesi, sıkıntı gününde parmaklarından çeşme gibi su akıtması, Mi'râca yükselmesi gibi mucizelerinden bahsedilmektedir.

Feyzî şiirini, Hz. Peygamberden şefâat talep ederek bitirmektedir. Tanıtıl-

maya çalşılan adı geçen müstezâd kaside aşığıdadır:

Müstezâd

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Mef'ülü Fe'ülün

7b

1 Ey pād-şeh-i mihter-i iklīm-i risālet
V'ey sāye-i şühbān
Ser-cümle sipehdür saña aşhāb-ı nübüvvet
Sen anlara sulḡān

2 Hürşid-i cemālūn ki ṭulū' itdi zemīne
Çün burc-ı hüdādan
Ref' oldı felekden zulem-i zulm u dālālet
Ey şems-i dirahşān

3 Bir şāf şadefdür meşelā şuret-i 'ālem
Sen dürr-i yetīmi
Bir gevher-i pākīze durur sırr-ı ḡaḡīkat
Zātuñdur aña kān

8a

4 Ḥaḡḡ virmişiken kadrüñe rıf at şevḡdur kim
Yitmez aña idrāk
Luḡfidi tevāzu' dı yine zātuña 'ādet
Her laḡza vü her ān

5 Söyledi saña nuṭḡa gelüp bere-i mesmüm
Yime didi benden
Pes oldı o dem telḡ dem-i ehl-i şekāvet
Hem dilleri büryān

6 Şemşir-i elem sinelerin eyledi şad çāk
Aşhāb-ı şikākūñ
Şaḡ eyledüḡñ dem kameri idüp işāret
Barmaḡıyla ey cān

7 Ser-çeşme idüp eyleyeli 'āleme icrā
Engüşt-i ḡucesteñ
Yetişdi güzellendi çemenzār-ı hidāyet
Hem devḡa-i imān

8 Bu kübbe-i minā keremün ṭāḡı yanında
Mānend-i ḡabāba
Hürşid-i felek neyyir-i ihsānuña nisbet
Bir zerre-i gerdān

9 Ṭurduḡça cihān mülketi maḡfüz u maşündür
Aşār-ı ḡalelden
Bünyān-ı serāy-ı feraḡ-efzā-yı şeri' at
Sensin çü nigehbān

10 Ḥaḡḡ itdi seni efzal-ı mecmū' -ı nebiyyin
Bi-şühbe vü bi-reyb
Olduḡ biz o taḡrībile hem ekrem-i ümmet
Hem eşref-i insān

11 Sensin o şeh-i maḡrem-i esrār-ı Ḥudā kim
Bir şeb saña Cibril
Geldi didi Ḥaḡḡ itdi seni vaşlña da' vet
Ol 'azme şitābān

12 Pes devlet ile bindün o dem çünki Burāḡa
Bāl açdı vü uçdı
Kılduñ kamu eṭrāf-ı semevāti temāmet
Bir laḡzada seyrān

8b

13 Ümerā vü ḡüddām ile güzer oldı müyesser
Mecmū' -ı Mucibden
Gösterdi o dem saña bilā-ḡayyizu vechet
Didārını cānān

14 Çün gördi ḡabābında Ḥaḡḡkuñ päye-i kadrün
Biñ cān u dilile
İdindi gubār-ı ḡademün efser-i 'izzet
Başña gerezmān

15 Li-vaḡti me' allāḡ saña bir rāyet-i erfa'
Sen şāh-ı mufaḡḡḡam
Levlāke lemā kānetü 'l-eflākü vifādet
Menşüruña 'ünvān

16 Divāne olur 'aḡlı gider kim ki dilerse
İdrāk-i kemālün
Abdāl-şıfat herkes olur eylese fikret
Esrāruña ḡayrān

17 Çün gördi senün şive-i reftār-ı laṭifün
Ṭübā ile Sidre
Ḳaldı dikilüp her biri müstaḡraḡ-ı ḡayret
Ey serv-i ḡürāmān

18 Ruḡsāre-i rengīñüñe ger olmasa maḡzar
Berg-i gül-i gülşen
Bulmazdı muḡarrer bu ḡadar ḡüsn ü leṭāfet
Ey ḡonca-i ḡandān

19 Misk-i Ḥutenün revnaḡını kıldı şikeste
Ol zülfi semen-bü
Hergiz ḡomadı zerre ḡadar gevhere ḡıymet
Ol la'l-i dirahşān

20 Ey gerd-i rehün efser-i erbāb-ı başiret
Ḥaḡ-ı ḡademündür
Ya 'anber ü ya misk-i Ḥuten ḡāliye nükhet
Yā kuḡl-ı Şifāḡān

- 9a
- 21 Cân-bağş oluban mürdeleri eyledi ihyâ
Güftâr-ı laîfîñ
Ya rûh-ı revândur o ya hür-ı Kevşer-i cennet
Ya çeşme-i hayvân
- 22 Her kime ki oldıysa müyesser ser-i küyuñ
İrişdi şafâya
Ya bâğ-ı İremdür o yağud gülşen-i şafvet
Ya ravza-i rızvân
- 23 Sensin o şehensâh-ı mükerrerem ki tapuñda
Mü'minlere melce'
Sensin hem o server ki kamu 'âleme rahmet
İtdi seni Rahmân
- 24 Geldi çapuña 'acizile Feyzi-i dil-efkâr
Kıl aña terahhüm
Yoğdur kerem ü luftuña çün hadd u nihâyet
İhsânüña pâyân
- 25 Koma ayak altında o miskini elin al
Tâ çekmeye zillet
Mağşer günü luftile aña eyle şefâ' at
Tâ görmeye hızlân

NOTLAR

¹ Emine Yeniterzi: Divan Şiirinde Na't, Ankara, 1993, s.1

² Geniş bilgi için bkz. Muvaffak Eflatun: Türk Edebiyatında Müstezad, Yüksek Lisans Tezi, KÜS-BE, Kırkkale, 1997

³ Kafzâde Fâizi: Zübdetü'l-Eş'âr, Ankara Millî Kütüphane, Yz.A.679, vr.87b; Katip Çelebi: Keşfü'z-Zünûn an Esâmii'l-Kütüb ve'l-fünûn, Beyrut 1982, C.1, s.806; Nev'izâde Atâi: Hadâikü'l-Hakâik fi Tekmiletî's-Şakâik, Haz.Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989, s. 607; Müstakimzâde Süleyman Sadeddin: Mecelletü'n-Nisâb (Arapça) Süleymaniye Ktb., Halet

Efendi 628, vr. 343b; Bağdatlı İsmail Paşa: Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin, Beyrut, 1982, C.VI, s.281; Bursalı Mehmed Tahir: Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333, C.I, s.60; Nail Tuman: Tuhfe-i Nâili, Ankara Millî Ktb., Yz.B.611, s.1145

⁴ Müstakimzâde Süleyman Saadeddin: a.g.e., vr.343b; Bağdatlı İsmail Paşa: İzâhü'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zünûn, Beyrut, 1982, C.3, s.523; Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.1., s.60; Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmânî, İstanbul, 1311, s.41; C.Kurnaz-H.Çeltik: Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı, Ankara, 1997, s.11; Necdet Yılmaz: Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, İstanbul, 2001, s.240

⁵ Rıza Fâzil-Fâzil Nagayev: Kırım-Tatar Edebiyatının Tarihi, Akmesjid, 2001, s.154

⁶ Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., s.60

⁷ Kafzâde Fâizi: a.g.e., vr.87b; Kâtip Çelebi: a.g.e., s.806; Nâil Tuman: a.g.e., s.1145; C.Kurnaz-H.Çeltik: a.g.e., s.11; Feyzi: Nusretü'd-Dâir, Süleymaniye Ktp., H.Hüsni Paşa, nr.653, vr.66a

⁸ Feyzi: Divan, Millî Ktp., Yz.FB.274

⁹ Feyzi-i Kefevî: Nusretü'd-Dâir, TDK Ktp., Yz.nr.342

¹⁰ Feyzi: Süleymaniye Ktp., Fatih, nr.5427, vr.171b-185b

¹¹ Feyzi: Ravzatü'l-İbâd, Reşid Efendi, nr.137/1, vr.1-94

¹² Feyzi: Risâle fi Hakki'l-Hamr: Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, 137/4, vr.151-161

¹³ Feyzi: Rûhu'n-Nüfûs, Süleymaniye Ktp., H.Mahmud Efendi, nr.1781, vr.7a-25b

¹⁴ Feyzi: Hadâyiku'l-Ahbâr fi Hakâyiki'l-Ahbâr, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr.533

¹⁵ Hüseyin Ayvansarayî: Eş'arnâme-i Müstezâd, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY., 5466, vr. 148b-150a